Muzejní akademie II

Příloha k tematickému bloku č. 1 Pravěk pro 6. ročník

Téma č. 1 Kámen – bronz – železo

1) **Textové podklady k časové ose**
(Pozn. V textu jsou tučně vyznačeny ty pojmy, které žáci umisťují na časové ose)

Prapočátky lidské civilizace spadají až do doby před 3–4 miliony let. Řadíme sem první tvory rodu homo. Homo habilis 2,3–1,7 mil., který si záměrně k usnadnění práce vyrobil první úštěpy, sekáče a pěstní klíny. Homo erectus 1600– 350 tis. nástroje zdokonalil a začal rozdělávat oheň. Rod Homo sapiens řadíme do období 350–35 tis. a Homo sapiens sapiens, tedy člověk dnešního typu se objevuje před 40 tis.[1] lety.

Nejstarším obdobím pravěku je starší **doba kamenná** (paleolit). V jejím průběhu se v Africe vyvinul člověk dnešního typu (Homo sapiens sapiens), který disponoval intelektuálními schopnostmi srovnatelnými s dnešními lidmi a postupně se rozšířil po (téměř) všech kontinentech. Paleolitičtí lidé se živili lovem a sběrem, vyráběli nástroje z kamene a z různých přírodních materiálů, začali si stavět první obydlí a naučili se rozdělávat **oheň**. Rozvíjela se jejich manuální zručnost i schopnost abstraktního myšlení a s ním související projevy víry. Naučili se uvažovat strategicky a organizovaně lovit velká stádní zvířata (např. losy, soby a někdy také **mamuty**), vyráběli rituální předměty a vytvářeli překrásné **jeskynní malby**. Jsou na nich zachycena pravěká zvířata, méně často i lidé, a kromě estetické hodnoty přinášejí archeologům mnohé důležité informace. Příkladem mohou být jeskynní malby v Pavoučí jeskyni (Cueva de la Araña) v Bicorp u Valencie staré 12 tisíc let, které zobrazují sběr **medu**.[2] V zemích Blízkého východu je doložen chov včel v hliněných džbánech už v období 5000 let př. n. l. a včely se tam tímto způsobem chovají dodnes[3]. Zásadním momentem pro vývoj lidí byla domestikace zvířat včetně **psa**, ke které došlo asi před 23 tis. lety.[4]

Přírodní podmínky v paleolitu se vyznačovaly střídáním dob ledových a meziledových. Až ve střední době kamenné (mezolitu) se přírodní podmínky začaly podobat těm dnešním. Lidé však ještě nějakou dobu žili lovecko-sběračským způsobem života.

---

[1] LINHART, Jiří. *Dějepis 6 pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2008. ISBN 978-80-7238-208-8.
[2] Medový den s Českým rozhlasem: Zajímavosti i praktické rady. In: Český rozhlas Hradec Králové [online]. 2017-06-02 [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://hradec.rozhlas.cz/medovy-den-s-ceskym-rozhlasem-zajimavosti-i-prakticke-rady-6120294
[3] Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Včelařství [online]. [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C4%8Dela%C5%99stv%C3%AD&oldid=21013484
[4] PERRI, Angela R., Tatiana R. FEUERBORN, Laurent A. F. FRANTZ, Greger LARSON, Ripan S. MALHI, David J. MELTZER a Kelsey E. WITT. Dog domestication and the dual dispersal of people and dogs into the Americas. Proceedings of the National Academy of Sciences [online]. 2021, 118(6) [cit. 2021-02-19]. ISSN 0027-8424. Dostupné z: https://doi.org/10.1073/pnas.2010083118

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Změna způsobu života přišla až v mladší době kamenné (neolitu), kdy lidé začali pěstovat první rostliny a chovat dobytek. S počátky zemědělství souvisí také řada dalších změn. Rozvíjí se výroba keramiky a broušených kamenných nástrojů, objevuje se první **tkalcovský stav** a doklady o výrobě textilu. Patří sem rovněž vynález srpu, díky kterému došlo během pouhých 250 let ke kultivaci obilí. Lidé zakládají stálé osady s tzv. **dlouhými (neolitickými) domy**. Jejich rozměry byly ohromující (šířka 5-7 m, výška cca 2 m a délka přes 40 m). Domy byly postaveny z dřevěných kůlů a měly sedlovou střechu z rákosu nebo slámy. Stěny byly vypleteny proutím a omazány hlínou smíchanou s plevami a rozdrcenou slámou, tzv. mazanicí. Změna způsobu života s sebou přinesla stálý přísun potravy a tím nárůst populace. Společnost se centralizovala, započala organizace práce a lidé začali krajinu kolem sebe zásadním způsobem přetvářet. Dokladem jsou monumentální neolitické rondely opevněné řadou příkopů a palisád, na jejichž stavbě se zcela jistě podílely stovky lidí[5], rozsáhlá opevněná hradiště, mohyly a několik menhirů a kamenných řad.

Pozdní doba kamenná (eneolit) přinesla především tři zásadní objevy: primitivní orbu, kolo a vůz. Lidé se také seznamovali s prvními kovy – mědí a zlatem, které však na rozvoj ekonomiky zatím neměly podstatný dopad. Význam kovů vzrostl až v době bronzové.[6]

Bronz – slitina mědi a cínu – měl pro výrobu nástrojů ideální vlastnosti a postupem času nahradily bronzové předměty téměř všechny kamenné výrobky. Lidé vyráběli z bronzu šperky, nástroje i zbraně, např. **štíty a meče.** Těžba mědi a cínu vyžadovala specializovanou práci, jejich zpracování specializovaná řemesla a jejich distribuce zase vznik obchodních sítí. Zásoby surovin však postupně začaly docházet a bylo potřeba je nahradit jiným kovem – železem.

Začátky užívání železa spadají do starší doby železné (halštatské). Časem se ukázalo, že železo je nejen dostupnější, ale také kvalitnější než bronz. V halštatu vznikla vrstva velmi bohaté elity, jejíž příslušníci obdivovali kulturu antického Řecka, Říma a Etrusků a díky obchodním kontaktům dováželi na své dvory luxusní předměty ze středomoří.[7]

Vrcholu svého vývoje dosáhla pravěká společnost v mladší době železné (laténské), kdy se na našem území objevil kmen **Keltů**. Jejich příchod znamenal mnoho změn. Kromě toho, že jde o první etnikum na našem území, jehož jméno známe, Keltové s sebou přinesli také řadu vynálezů - hrnčířský kruh, kamenné rotační mlýny na výrobu mouky, rozvoj sklářství, emailérství a dalších specializovaných řemesel, rozvoj obchodu a s ním spojenou ražbu zlatých a stříbrných mincí (duhovek). Rozvoj zaznamenala i výroba šperků a uměleckých předmětů, které spojuje nezaměnitelný laténský styl. Mezi

[5] Archeologie na dosah: Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví [online]. Národní muzeum, 2012 [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://www.archeologienadosah.cz/
[6] PAVLŮ, Ivan a Marie ZÁPOTOCKÁ. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-86124-71-1.
[7] DRDA, Petr, VENCLOVÁ, Natalie, ed. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-79-7.

typické artefakty této kultury patří spony, švartnové i skleněné náramky a žluté **korálky s očky**. V mladším laténu došlo k rozvoji oppid – rozsáhlých opevněných center, která se v řadě ohledů podobala středověkým městům. Dokladem toho, že někteří Kelti ovládali písmo, jsou nálezy stilů – písátek, kterými se zapisovalo do voskových tabulek. Žádný záznam se však bohužel do dnešní doby nezachoval. Keltskou civilizaci rozvrátily před přelomem letopočtu útoky Římanů, Dáků a především Germánů, kteří po Keltech ovládli i území dnešního Česka.[8]

Období, kdy naše území ovládly germánské kmeny, nazýváme **dobou římskou**. Tato doba znamenala určitý krok zpět, neboť Germáni upustili od některých výdobytků laténské civilizace (např. hrnčířský kruh, vlastní mince, oppida) a upnuli se na spolupráci s římskou říší, ať již šlo o obchod nebo o válečný konflikt. Hranice Římské říše ležely nedaleko našich hranic jižním směrem na řece Dunaj a Římané se české území několikrát neúspěšně pokoušeli obsadit. Pro archeologické nálezy té doby jsou charakteristické artefakty vyrobenými na území římského impéria[9].

Dobu stěhování národů charakterizuje období rychlých proměn, které následovaly po vpádu kočovných Hunů do Evropy. Přesuny skupin obyvatelstva z východní a střední Evropy vedly k zániku západogermánských skupin a vytyčily nové hranice evropských státních útvarů. Na našem území se nakonec usadili Slované, ze kterých se během 6. a 7. století vytvořil kmen Čechů. První slovanské památky svědčí spíše o jednodušší společnosti, která si svoje ekonomické a společenské struktury musela vybudovat postupně až k nejstarším raně středověkým státním útvarům – Velké Moravě a přemyslovskému českému státu.[10]

Závěr

Pravěk je fascinující, nejstarší a nejdelší etapa lidských dějin. Archeologické výzkumy po celém světě o něm přinesly mnoho informací, ze kterých postupně skládáme obraz dávné doby. Je však důležité si uvědomit, že vše, co se dnes při archeologických výzkumech nachází, je jen zlomek materiální kultury našich předků. Mnoho výrobků z organických materiálů se nedochovalo a nám tak k úplné představě o bohatosti hmotné kultury pravěku nezbývá než hledat, porovnávat a vytvářet hypotézy.

---

[8] VENCLOVÁ, Natalie, DRDA, Petr. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-80-3.

[9] Stručné dějiny pravěku. In: Archeologie na dosah: Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví [online]. Národní muzeum, 2012 [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://www.archeologienadosah.cz/sites/default/files/jpg_chronologie.pdf

[10] METLIČKA, Milan. Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech: katalog expozice Pohledy do minulosti Plzeňského kraje : archeologie od počátku do 10. století. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2015. ISBN 978-80-7247-123-2.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Souvislosti světových dějin (vybrané zajímavosti)

Stonehenge: Známý komplex menhirů a kamenných kruhů na Salisburské pláni v Anglii. Podle dosavadních výzkumů byl nejstarší kruh o průměru 110 m vybudován okolo roku 3100 př. n. l. Teorií o významu této stavby je řada - chrám Slunce, astronomický kalendář, rituální obětiště, svatyně mrtvých předků či místo pro uctívání keltských kněží (druidů). Podle vědců je ale smysluplnější předpokládat, že Stonehenge sloužilo jako místo pro setkávání lidí[11].

Starověk

Zřejmě nejstarší pivovar na světě se zbytkem 13 tisíc let starého **piva** objevili vědci v prehistorické jeskyni v Izraeli poblíž města Haifa.[12] Objev učinili při provádění průzkumu pohřebiště polokočovných lovců a sběračů z doby kamenné. A co **víno**? Výzkumníci z floridské univerzity na Sicílii objevili v jeskyních nedaleko přístavního města Sciacca terakotové nádoby, v nichž se nacházely zbytky zřejmě červeného vína ze čtvrtého tisíciletí před naším letopočtem.[13]

Egyptské pyramidy byly ve starověkém Egyptě s přestávkami budovány před více než 3 tisíci lety, přesněji od doby vlády panovníka Džosera ze třetí dynastie až do doby prvního krále 18. dynastie Ahmose I., tedy po období dlouhé přibližně 1500 let. Pyramidy jsou hrobky králů a později také některých jejich významných manželek, matek a některých významných úředníků. [14]

První **olympijské hry**, o kterých se dochovaly zprávy, se v Olympii uskutečnily roku 776 př. n. l. Tento rok je zároveň považován za počátek řeckého kalendáře. Zúčastnit her se mohli pouze svobodní Řekové, cizinci, otroci ani ženy toto právo neměli. Účastníci se k hrám sešli již měsíc před jejich zahájením, aby absolvovali speciální trénink spojený s dietou. Sportovci závodili nazí, jednak proto, aby se zamezilo podvodům, jednak proto, aby vynikla krása těl. Vítěz her byl ozdoben olivovou korunou a získal doživotní respekt i řadu výhod – byly mu odpuštěny daně, měl zdarma stravování, získal cenné předměty a ve svých obcích se stal váženým občanem s právem nechat si v posvátném háji v Olympii postavit sochu.[15]

---

[11] Pearson, P. M. Stonehenge: Exploring the greatest stone age mystery. Simon & Schuster, 2013. ISBN 0857207326

[12] Zřejmě nejstarší pivovar na světě byl objeven v izraelské jeskyni: Obsahuje 13 000 let staré zbytky. In: *IROZHLAS* [online]. Český rozhlas, 2018-09-15 [cit. 2029-10-04]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/vareni-jidlo/pivovar-pivo_1809152020_jgr

[13] LIU, Li, Jiajing WANG, Danny ROSENBERG, Hao ZHAO, György LENGYEL a Dani NADEL. Fermented beverage and food storage in 13,000 y-old stone mortars at Raqefet Cave, Israel: Investigating Natufian ritual feasting. Journal of Archaeological Science: Reports [online]. 2018, 21, 783-793 [cit. 2019-10-04]. ISSN 2352409X. Dostupné z: doi: https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2018.08.008

[14] Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Egyptské pyramidy [online]. [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Egyptsk%C3%A9_pyramidy&oldid=21964432

[15] Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Antické olympijské hry [online]. [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Antick%C3%A9_olympijsk%C3%A9_hry&oldid=21366713

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Koloseum: Koloseum (dříve zvané Flaviánský amfiteátr) patří mezi nejznámější památky světa. Jde o monumentální stavbu v srdci Říma, která se započala stavět za vlády císaře Vespasiana v roce 72 n. l. a byla dokončena během pouhých osmi let. Bez ohledu na děsuplné scény, které se v Koloseu odehrávaly (zemřelo zde při zápasech přes 1 mil lidí a 0,5 mil. zvířat), nelze necítit obdiv k umu dávných stavitelů. Amfiteátr pojmul přes 60 tis. diváků, dal se v případě potřeba zastřešit plachtami a v aréně bylo možné kromě tradičních gladiátorských zápasů pořádat rekonstrukce slavných bitev, včetně těch námořních, popravy i divadelní hry. To, co z Kolosea zůstalo stát do dnešních dob, je pouhá třetina původní velikosti. Dnes patří Koloseum mezi nejnavštěvovanější památky světa a v roce 2007 bylo zvoleno za jeden ze 7 nových divů světa.[16]

Literatura

DRDA, Petr, VENCLOVÁ, Natalie, ed. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-79-7.

LINHART, Jiří. Dějepis 6 pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Fraus, 2008. ISBN 978-80-7238-208-8

PAVLŮ, Ivan a Marie ZÁPOTOCKÁ. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-86124-71-1.

PEARSON, P, M. Stonehenge: Exploring the greatest stone age mystery. Simon & Schuster, 2013. ISBN 0857207326

VENCLOVÁ, Natalie, DRDA, Petr. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-80-3.

[16] Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Koloseum [online]. [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Koloseum&oldid=22048204

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

2) **Karty – pravěk**

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OHEŇ

PES

JESKYNNÍ KRESBY

MAMUT

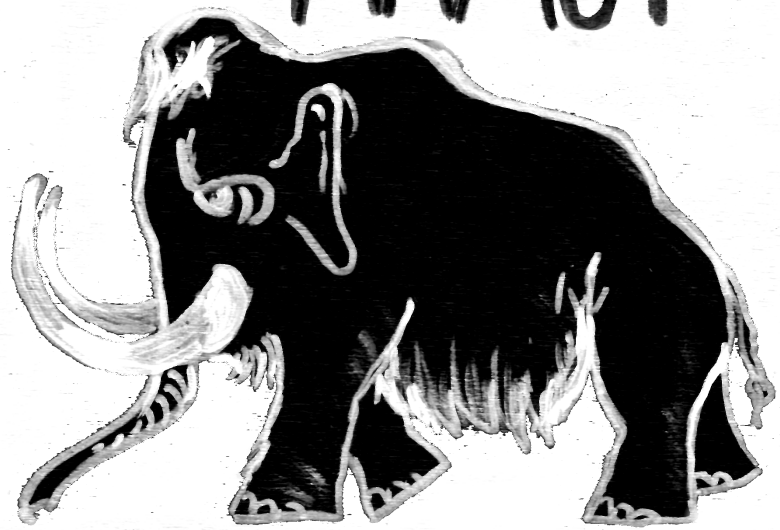

STONEHENGE

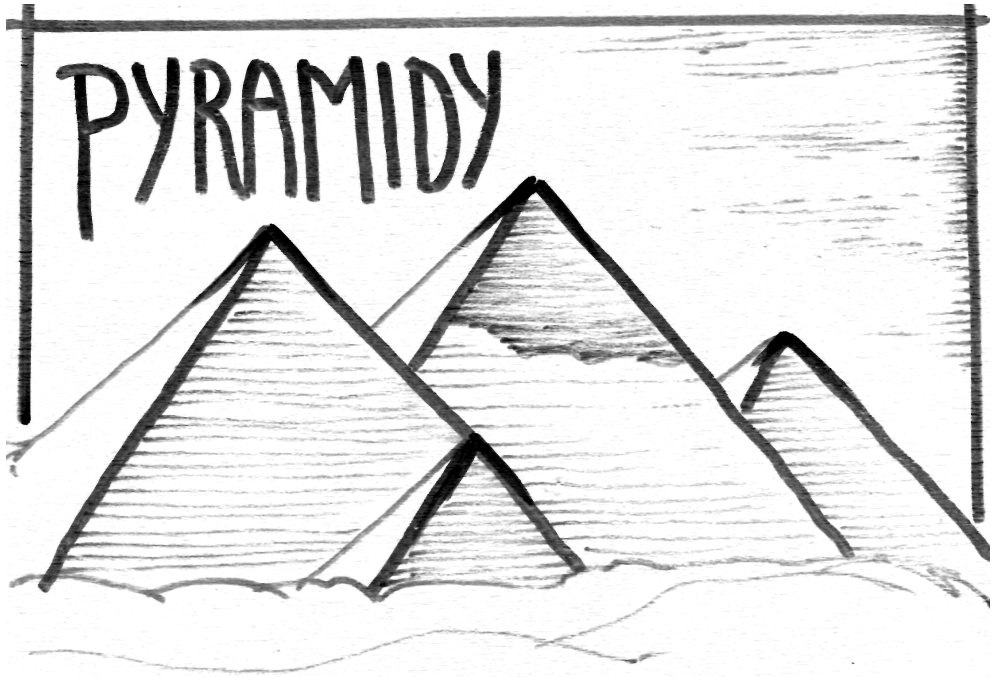
PYRAMIDY

PIVO

VÍNO
VÍNO

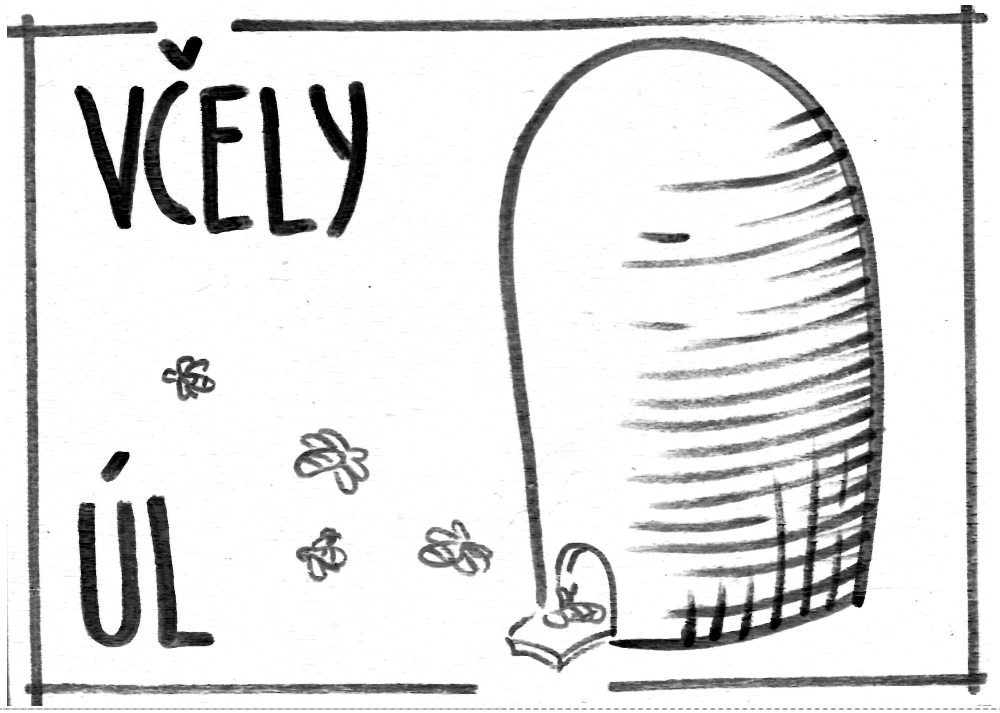
VČELY
ÚL

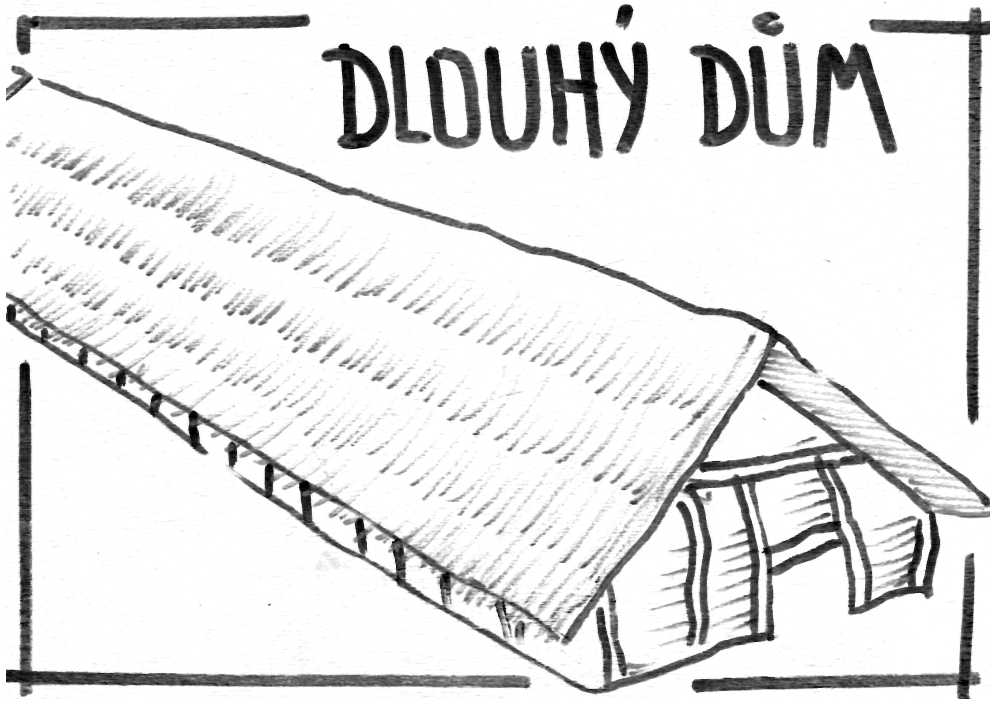
DLOUHÝ DŮM

TKALCOVSKÝ STAV

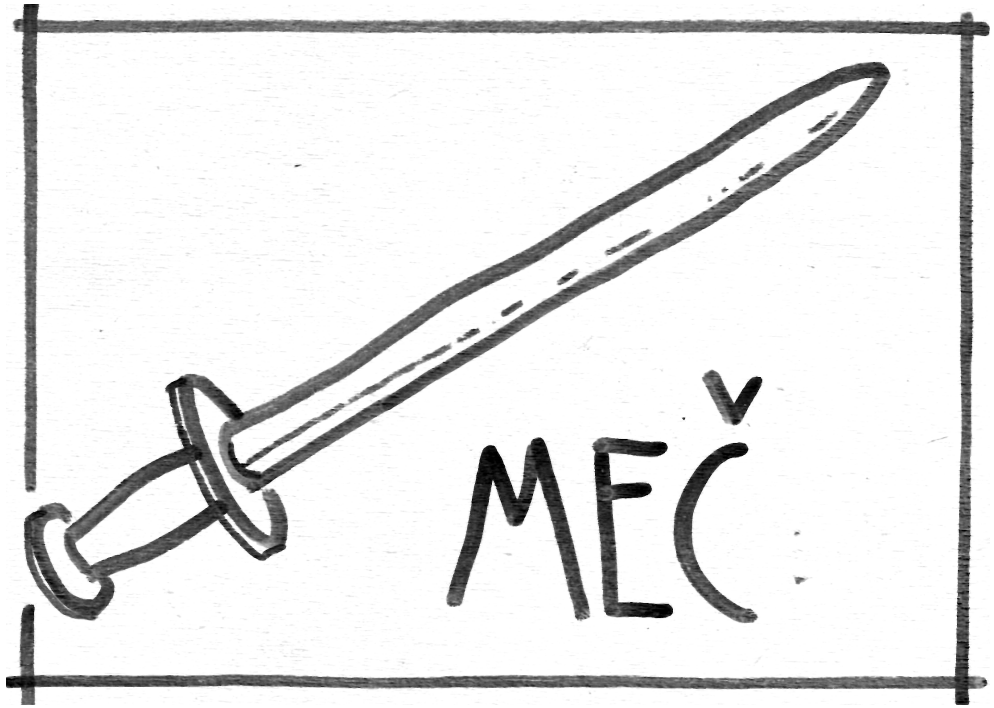
MEČ

ŠTÍT

KELTSKÉ KORÁLE

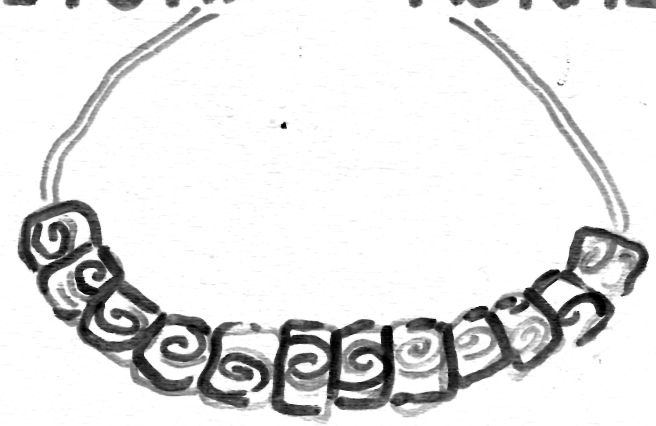

KOLOSEUM

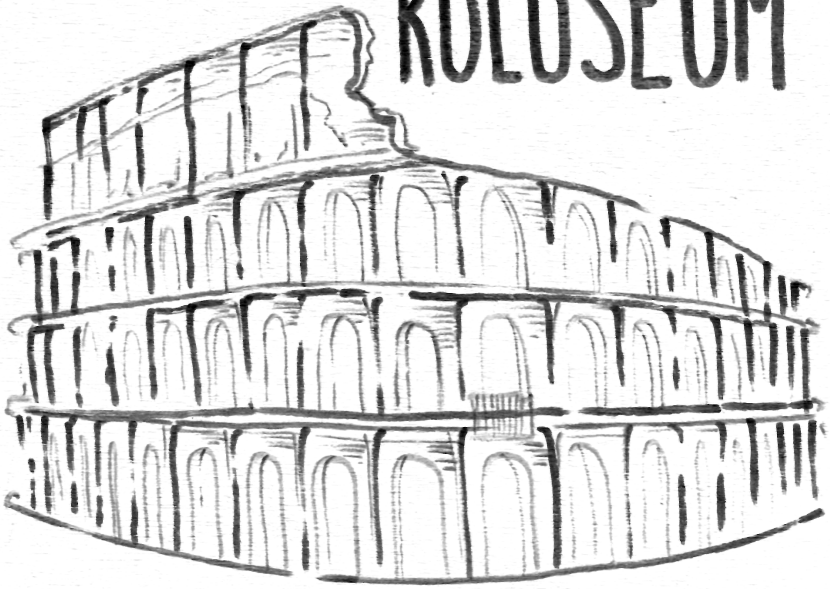

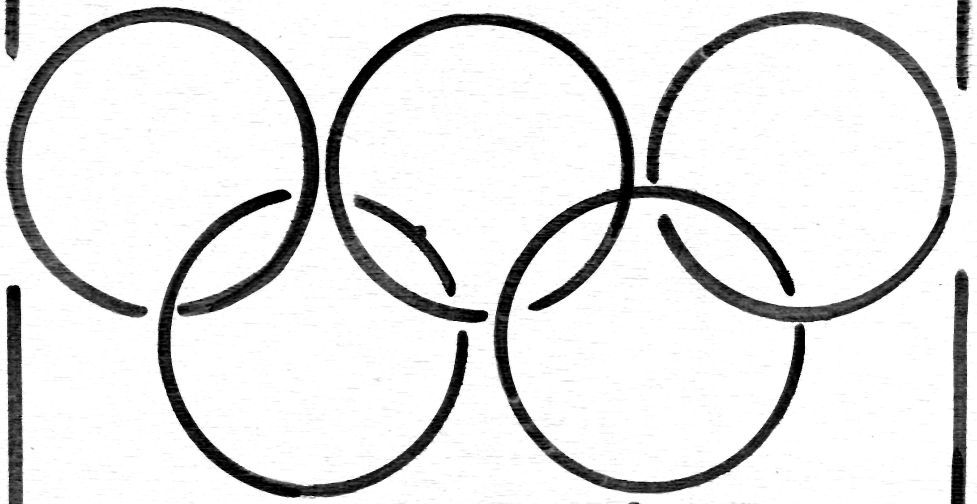

OLYMPIJSKÉ HRY

PRAVĚK	DOBA KAMENNÁ
STAROVĚK	DOBA BRONZOVÁ
STŘEDOVĚK	DOBA ŽELEZNÁ
NOVOVĚK	DOBA ŘÍMSKÁ

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

MODERNÍ DOBA

Autor ilustrací: Vladimír Sosna.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY